

Опазване и ползване на лечебните растения в област Пловдив

(Обобщение и анализ на информацията за периода 2011-2013 г.)

Съдържание

1. Кратко описание на област Пловдив	2
1.1 Административно деление и икономическа характеристика	2
1.2 Релеф	3
1.3 Климат	5
1.4 Почви	5
2. Защитени територии и защитени зони по Директива за местообитанията в област Пловдив под юрисдикцията на РИОСВ Пловдив	6
3. Редки и защитени видове лечебни растения в област Пловдив	8
4. Ползване на лечебните растения в област Пловдив	9
4.1 Билкозаготвителни пунктове	9
4.2 Видове лечебни растения в област Пловдив ползвани в периода 2011-2013 г.	10
4.3 Ползване на лечебни растения под ограничителен режим	10
5. Състояние на находищата на лечебни растения и заплахи	12
6. Мерки за опазване и контрол на ползването	13
7. Култивиране на лечебни растения в област Пловдив	14
8. Нужда от обучение на заинтересованите страни за опазване и устойчиво ползване на лечебните растения	15
Приложения	18

1. Кратко описание на област Пловдив

1.1 Административно деление и икономическа характеристика

Пловдивска област е разположена в централната част на Южна България и заема 5972,9 кв. км. площ, което се равнява на 5.4% от територията на Република България и има население 683 027 души (преброяване 2011 г.).

Област Пловдив включва 18 общини: Асеновград, Брезово, Калояново, Карлово, Кричим, Куклен, Лъки, "Марица", Перушица, Пловдив, Първомай, Раковски, "Родопи", Садово, Сопот, Стамболийски, Съединение, Хисар. На територията на областта има 215 населени места, от които 18 града (съвпадащи с общинските центрове). Най-голяма по територия е община Карлово, а най-малка – община Перушица.

Отличителна черта на икономиката в областта е разнообразието на производства. Основните сектори характеризиращи структурата на икономиката са: производство на хранителни продукти, напитки и тютюневи изделия; металургия и производство на метални изделия; производство на текстил и облекла; производство на хартия и картони; производство на химически вещества, продукти и влакна; производство на машини и оборудване; производство на изделия от пластмаси.

Аграрният сектор е свързан с развитието на интензивни производства: зеленчукопроизводство (включително и на ранни зеленчуци); овощарство; лозарство; зърнени и технически култури.

С най-голям дял в структурата на промишлената продукция в Пловдивска област е хранително-вкусовата промишленост. Този отрасъл е с широка производствена специализация - месопреработка, млекопреработка, мелничарство, производство на захарни изделия, пиво, безалкохолни напитки, цигари и други. Развитието на отрасъла е свързано с благоприятните възможности, които предоставя града като пазар на продукцията и наличието на подходящи суровинни ресурси.

В областта има 6 висши учебни заведения, от които за сектора лечебни растения отношение имат:

- Аграрен университет
- Университет по хранителни технологии
- Медицински университет
- Пловдивски университет
- Технически университет - филиал Пловдив

Фиг. 1. Административно деление на област Пловдив

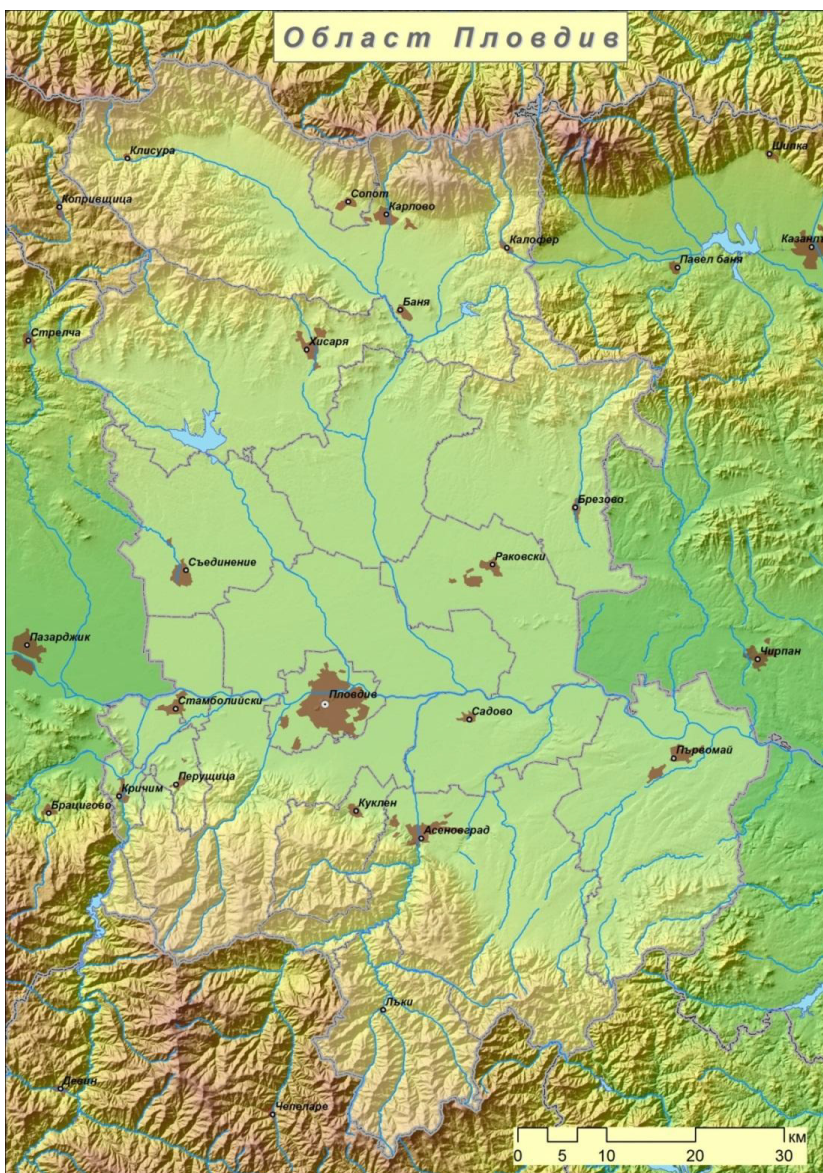
1.2 Релеф

Територията на област Пловдив се отличава с разнообразен релеф. В най-северните части на областта се включват стръмните южни склонове на Старопланинската верига, а по-конкретно Златишко-Тетевенска, Троянска и Калоферска планина. Те се отличават с високи и ясно изразени заоблени била, много стръмни склонове и дълбоко врязани реки и долове. На юг областта включва част от природно-географския район Задбалкански котловини и в частност Карловската котловина. На запад тя е ограничена от рида Козница, а на изток от рида Стражата. Те от своя страна свързват Стара планина със Същинска и Сърнена Средна гора. Карловската котловина има площ 280 км² и средна надморска височина около 400 м. На юг Средногорският масив се характеризира със своите заоблени форми, резултат от продължителните екзогенни процеси. Границата на областта минава през най-високата точка на Същинска Средна гора – връх Богдан – 1604 м. На изток от Същинска Средна гора се простира Сърнена Средна гора, която се отличава със значително по-ниските си форми. Билото ѝ е заоблено, а склоновете ѝ плавно преминават в Горнотракийската низина.

На юг от Средна гора се простира обширното Пловдивско-Пазарджишко поле, което заема западната част на Горнотракийската низина. В тази част от Пловдивска област релефът е равнинен. Това се обуславя от липсата на високи речни тераси и наличието на обширни алувиални наноси. Пловдивско-Пазарджишкото поле се отводнява от река Марица и нейните притоци, а надморската му височина варира от около 300 м в западната част до 100 м в източната. В южната периферия на областта се включват части от най-високия дял на Родопите – Перелико-Преспанския. Тук са разположени ридовете Чернатица и Добростан и възвишенията Драгойна и Мечковец.

Средната надморска височина на област Пловдив е 521 м. Точката с най-висока надморска височина е връх Ботев – 2376 м, разположен в Калоферската планина.

Фиг. 2. Релеф на област Пловдив

1.3 Климат

Територията на област Пловдив попада в преходната климатична област. Карловското и Пловдивско-Пазарджишкото поле се характеризират с преходноконтинентален климат, а високите части на Стара планина, Средна гора и Родопите с планински.

Областта се характеризира с топло лято, суха есен и по-мека зима. Средноянуарските температури за областта са около 0°C, а юлските 22-23°C. Средногодишната температура в извънпланинската част на областта е в порядъка от 12-13°C. По долината на река Марица се образуват температурни инверсии и абсолютните температури през зимата могат рязко да спаднат до -20°C. През 1916 г. в Садово е измерен и абсолютният температурен максимум за страната +45,2°C. Годишното количество на валежите е около 514 мм.

В западните части на областта се чувства появата на валежна „сянка“ и валежите са по-малки от тези на същите надморски височини в другите части на областта. Тази „сянка“ е предизвикана от оградните планини, като с най-голямо значение тук се явява Стара планина, която действа като комплексна природногеографска граница между Южна и Северна България. Максимумът на валежите е през пролетта (май), а минимумът – в края на лятото и началото на есента (октомври). Снежната покривка в извънпланинските райони е неустойчива и се задържа до 15-20 дни. Преобладаващи са северозападните ветрове, като характерна за Пловдивско-Пазарджишкото поле е появата на фьона. По долините на река Марица духа местният вятър „беломорец“.

В планинските райони стойностите на температурите са по-ниски, валежните количества са по-големи и снежната покривка се задържа по-продължително. На връх Ботев са отчетени максимумите на средногодишната скорост на вятъра – над 10 м/сек.

1.4 Почви

Основните почвени типове тук са канелените горски почви, смолниците, делувиално и алувиално-ливадните почви, срещат се и рендзини, а на по-висока надморска височина са разположени кафяви горски почви.

Канелените горски почви са разположени в хълмистите и нископланинските територии на областта с надморска височина до 800 м. Съдържанието на хумус варира в широки граници. В областта се срещат два подтипа на канелените горски почви – типични и излужени. Те са подходящи за отглеждане на разнообразни земеделски култури – овощия, лозя, тютюн, зеленчуци и др.

Кафявите горски почви са образувани при по-прохладен и влажен климат и наличието на широколистни и смесени гори. Почвеният им профил не е дълбок и хумусният хоризонт не е мощен. Тези почви са подходящи предимно за горско стопанство и пасищно животновъдство. В най-високите части на областта има и планинско-ливадни почви, които се отличават с каменист състав.

От аazonалните почвени типове на територията на областта са разпространени алувиално-ливадните и хумусно-карбонатните (рендзини) почви. Това са плодородни почви, подходящи за отглеждането на разнообразни култури. Върху тях виреят някои зърнени и технически култури, както и овощия.

Почвените ресурси в областта са подходящи за развитието на земеделието и животновъдството. Наличието на плодородни типове почви благоприятства отглеждането на разнообразни земеделски култури – овощия, тютюн, зеленчуци, лозя, зърнени култури, тютюн и др. Дългогодишното използване на тези ресурси обаче е довело до изтощаването на някои от тях. На места в областта са разпространени и ерозионните процеси.

2. Защитени територии и защитени зони по Директива за местообитанията в област Пловдив под юрисдикцията на РИОСВ Пловдив

Пловдивска област се отличава с богато биологично разнообразие. За опазването му, на територията, контролирана от РИОСВ – Пловдив са обявени:

- 2 резервата - резерват „Червената стена“ и поддържан резерват „Изгорялото гюне“,
- 33 защитени местности и
- 7 природни забележителности.

14 от защитените местности са обявени за опазване на видове, които са лечебни растения и техни съобщества. Три от тях са специално обявени за опазване на ценното лечебно растение блатно кокиче (*Leucosjum aestivum*).

1. Защитена местност „Находище на блатно кокиче“

ЗМ „Находище на блатно кокиче“ - с. Винаца е обявена със Заповед № 1938 / 03.07.1970 г. на МГОПС/ с цел да се запази едно от малкото естествени находища в България на блатно кокиче /*Leucosjum aestivum*/ . Намира се в землището на с. Винаца, Община Първомай с площ 18,6 ха. и обхваща част от горски масив стопанисван и охраняван от Държавно лесничество - гр. Първомай.

2. Защитена местност „Дебелата кория“

Находището на блатно кокиче в м. „Дебелата кория“ в близост до с. Чернозем, общ. Калояново е обявено за защитена местност със Зап.№ 202/11.03.1987 г. на КОПС при МС с обща площ 0.4 ха с цел запазването на едно от малкото естествени находища на блатно кокиче в България. Със Заповед № РД-850/07.11.2006 г. площта на защитената територия е актуализирана от 4,00 дка на 4,271 дка. Защитената местност обхваща част от равнинна гора и се стопанисва и охранява от ДГС - Хисар.

3. Защитена местност „Дъбето“

Обявена за защитена територия със Заповед № РД-650/23.11.2000 г. на МОСВ с цел опазване на вековна гора от благуни и летен дъб, с обща площ 10.3 ха. Със Заповед № РД-852/07.11.2006 г. площта на защитената територия е актуализирана от 103,00 дка на 103,383 дка. Намира се в землището на с. Нови извор, общ. Асеновград. Стопанисва се и се охранява от ДГС - Асеновград.

4. Защитена местност „Средна поляна“

Обявена със Заповед № 1050/22.12.1987 г. на КОПС при МС за историческо място. Прекатегоризирана в защитена местност със Заповед № РД-333/31.03.2003 г. на МОСВ, с цел опазване на вековна букова гора, с обща площ 17,3 ха. Намира се в землището на с.Богдан. Стопанисва се и се охранява от ДГС – Карлово.

5. Защитена местност „Върлищница“

Обявена със Заповед № 3572/30.12.1966 г. на МГП за историческо място. Прекатегоризирано в защитена местност със Заповед № РД-327/31.03.2003 г. на МОСВ, с цел опазване на вековна букова гора и характерен ландшафт с широколистни горски съобщества с обща площ 176,8 ха. Със Заповед № РД-851/07.11.2006 г. площта на защитената територия е актуализирана от 1768,000 дка на 1898,208 дка Намира се в землището на гр.Клисура. Стопанисва се и се охранява от ДГС – Карлово.

6. Защитена местност „Голица“

Обявена със Заповед № 775/19.10.1979 г. на КОПС при МС за историческо място. Прекатегоризирано в защитена местност със Заповед № РД-330/31.03.2003 г. на МОСВ, с цел опазване на вековна иглолистна гора от бял бор, смърч и бяла мура, с обща площ 55,2 ха. Намира се в землището на с. Лилково, община Родопи. Стопанисва се и се охранява от ДГС – Пловдив.

7. Защитена местност „Чивира“

Обявена със Заповед № 356/05.02.1966 г. на КГГП за историческо място. Прекатегоризирано в защитена местност със Заповед № РД-326/31.03.2003 г. на МОСВ, с цел опазване на вековна букова гора и характерен ландшафт с широколистни горски и ливадни съобщества, с обща площ 106,5 ха. Намира се в землището на с. Старосел, община Хисар и с. Каравелово община Карлово. Стопанисва се и се охранява от ДГС – Хисар и ДГС – Карлово.

8. Защитена местност „Средногорец“

Обявена със Заповед № 3813/12.12.1974 г. на МГГП за историческо място. Прекатегоризирано в защитена местност със Заповед № РД-329/31.03.2003 г. на МОСВ, с цел опазване на вековна букова гора и характерен ландшафт с широколистни горски и ливадни съобщества, с обща площ 16,5 ха. Намира се в землището на с. Каравелово община Карлово. Стопанисва се и се охранява от ДГС – Карлово.

9. Защитена местност „Барикадите“

Обявена със Заповед № 77/03.02.1986 г. на КОПС за историческо място. Прекатегоризирано в защитена местност със Заповед № РД-332/31.03.2003 г. на МОСВ, с цел опазване на вековна букова гора и характерен ландшафт с широколистни горски и ливадни съобщества, с обща площ 119,7 ха. Намира се в землището на с. Старосел, община Хисар и гр. Копривщица, област София. Стопанисва се и се охранява от ДГС – Хисар и ДГС – Копривщица, под контрола на РИОСВ – Пловдив и РИОСВ – София.

10. Защитена местност „Сечената кория“

Обявена със Заповед № РД-903/07.10.2005 г. на МОСВ, с цел опазване на естествена вековна дъбово-благунова гора. Намира се в землището на с. Чехларе, общ. Брезово, с обща площ 113,515 дка. Стопанисва се и се охранява от ДЛС – „Чекерица“ - с. Стряма.

11. Защитена местност „Находище на блатно кокиче“

Обявена със Заповед № РД-148/20.03.2006 г. на МОСВ, с цел опазване находище на блатно кокиче (*Leucojum aestivum* L.) и естествена равнинна крайречна гора от полски бряст (*Ulmus minor*) и летен дъб (*Quercus robur*). Намира се в землището на с. Градина, общ. Първомай, на площ от 2344,417 дка.

12. Защитена местност „Чинар дере“

Защитената местност е обявена със Заповед № РД - 420/14.11.1995 год. на МОС с цел запазването на едно от последните естествени находища на източен чинар (*Platanus orientalis*) в България с площ 27,7 ха. Разположена е по поречието на р. Тополовска с дължина 3 км и ширина от 30 до 100 м, източно от с. Тополово, Община Асеновград. Стопанисва и охранява от ДГС „Асеновград“.

13. Защитена местност „Чинарите“

Обявена със Заповед №РД-835 от 14.11.2011 г. на МОСВ с цел опазване на естествено находище на източен чинар (*Planus orientalis*). Намира се в землището на с. Белащица, общ. Родопи, обл. Пловдивска, с площ 11.309 дка.

14. Защитена местност „Мъртвицата“

Местността е обявена за защитена със Заповед № 155 / 11.04.1978 г. на КОПС при МС с цел да се запази единственото по поречието на р. Марица и във вътрешността на страната естествено находище на бяла водна лилия (водна роза) *Nymphaea alba* Намира се в землището на с. Поповица, Община Садово, с обща площ 1,0 ха . Територията се стопанисва и охранява от ДГС -гр. Асеновград.

В териториалния обхват на Пловдивска област попадат 21 защитени зони по НАТУРА 2000 за опазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна.

1. „Река Чая“ с код BG0000194
2. „Бесепарски възвишения“ с код BG0000254
3. „Градинска гора“ с код BG0000255
4. „Трилистник“ с код BG0000289
5. „Гора - Шишманци“ с код BG0000291
6. „Река Въча Тракия“ с код BG0000424
7. „Река Стряма“ с код BG0000429
8. „Река Каялийка“ с код BG0000435
9. „Река Мечка“ с код BG0000436
10. „Река Черкезица“ с код BG0000437
11. „Река Чинардере“ с код BG0000438
12. „Река Омуровска“ с код BG0000443
13. „Река Пясъчник“ с код BG0000444
14. „Река Марица“ с код BG0000578
15. „Брестовица“ с код BG0001033
16. „Родопи - Западни“ BG0001030
17. „Родопи-Седни“ BG0001031
18. „Попинци“ BG0001039
19. „Средна гора“ BG0001389
20. „Централен Балкан – буфер“ BG0001493
21. „Централен Балкан“ BG0000494

В защитените зони попадат съответно популации на лечебни растения и техните местообитания.

3. Редки и защитени видове лечебни растения в област Пловдив

На територията на областта се срещат голям брой видове лечебни растения с висока природозащитна значимост, защитени по българското и международно законодателство. Такива видове лечебни растения са:

- Ахтарово шапиче (*Alchemilla achtarowii* Pawl.)
- Бодливолистен джел (*Ilex aquifolium* L.)

Венерин косъм (*Adiantum capillus-veneris* L.)
Водна детелина (*Menyanthes trifoliata* L.)
Водна роза (*Nymphaea alba* L.)
Вълнеста камбанка (*Campanula lanata* Friv.)
Елвезиево кокиче (*Galanthus elwesii* Hook.)
Жълта тинтява (*Gentiana lutea* L.)
Меколистно шапиче (*Alchemilla mollis* (Buser) Rothm.)
Обикновен тис (*Taxus baccata* L.)
Петниста тинтява (*Gentiana punctata* L.)
Пърчовка (*Himantoglossum caprinum* (M. Bieb.) Spreng.)
Седефче (*Ruta graveolens* L.)
Силивряк (*Haberlea rhodopensis*)
Шлемоносен салеп (*Orchis militaris* L.)
и др.

От видовете с ограничения в ползването съгласно Закона за лечебните растения и Закона за биологичното разнообразие се срещат видове като:

Блатно кокиче (*Leucojum aestivum*)
Бял оман (*Inula helenium*)
Волски език (*Phyllitis scolopendrium*)
Зърнастец (*Frangula alnus*)
Копитник (*Asarum europaeum*);
Лечебна ружа (*Althaea officinalis*)
Лечебна иглика (*Primula veris*)
Лудо биле (*Atropa belladonna*)
Момина сълза (*Convallaria majalis*);
Мурсалски чай (*Sideritis scardica* Griseb.)
Червен божур (*Paeonia peregrina*)
и др.

4. Ползване на лечебните растения в област Пловдив

4.1 Билкозаготвителни пунктове

По данни на РИОСВ Пловдив в областта са регистрирани 29 билкозаготвителни пункта, които изкупуват и преработват билки. Непрекъснато се регистрират нови пунктове, а други временно преустановяват дейността си или биват закрити, така че бройката им е динамична. За 2013 година общо 15 пункта са предали в РИОСВ Пловдив справка за изкупените, реализирани и налични количества билки през предходната 2012 г.

Най-голям брой пунктове има в най-северната част на областта в близост до полите на Стара планина и Средна гора в общините Карлово, Сопот и Хисаря. Това е така, заради близостта до находищата на лечебните растения, както и поради наличието на голям брой събирачи, предимно от ромски произход. Известно струпуване на пунктове има и в района гр. Пловдив - с. Катунница – гр. Първомай, но по-малко в сравнение с групата в северната част на областта. В централната част на областта има само два пункта, а в най-южната и част, където попадат части от високия Перелико-преспанския дял на Родопите няма билкозаготвителни пунктове.

За съседната област Стара Загора, характеризираща се с активно ползване на лечебни растения официално са регистрирани 37 пункта, като тази бройка също е динамична. И в тази област основният брой пунктове (над 25) е в най-северната част в близост до Стара планина в и около Казанлък, Павел баня и Мъглиж.

Пунктовете варират изключително много по големина, асортимент от билки, които изкупуват и заготвят, техническа обезпеченост за обработка на билките и т.н. Има големи пунктове вкл. със складове, които работят с над 55 вида билки, заготвят продукцията и изнасят в чужбина, както и такива, които изкупуват от 1 до 3-4 вида.

Част от големите билкозаготвители произвеждат собствени крайни продукти – билкови чаеви, пакетирани подправки и др. като „Биограма“ ЕАД, „Илтокони“ ООД, „Бакалски“ ООД

Пунктовете изкуват и обработват билки събрани от естествените находища и от култивирани лечебни растения. Произхода на изкупените билки е както от територията на област Пловдив така и извън нея, включително от северна България.

4.2 Видове лечебни растения в област Пловдив ползвани в периода 2011-2013 г.

През последните 3 години (2011-2013) в билкозаготвителните пунктове и складове за билки в област Пловдив са изкупени билки от 92 вида лечебни растения. Списъка на видовете, от които са изкупени билки, съгласно справките от билкозаготвителните пунктове, постъпили в РИОСВ – Пловдив е даден в Приложение 1.

В най-големи количества са изкупени билки от:

- шипка, маточина, лайка – по над 400 000 кг. суровина от всеки вид общо за трите години,
- липа, коприва, мента и дървовиден бъз – между 100 000 и 400 000 кг общо от всеки вид за периода.

Тези видове са водещи и за трите години. Посочените количества включват общия обем растителен материал (биомаса) събран от тези видове за трите години от всички части на растенията, които се използват като билки. Трябва да се има предвид, че при част от видовете се събира повече от една морфологична част т.е. от тях има няколко вида билки.

Сравнително големи количества са изкупени от къпина, конки кестен, черна боровинка, бръшлян, малина.

Най-малки количества под 1000 кг растителна суровина за трите години са изкупени от видове като синя хвойна (697 кг.), червен кантарион (600 кг.), левурда (600 кг), драка (500 кг), жълта комунига (500), медуница (197 кг.) очанка (14 кг) и др.

По данни на експертите от общините и от ДГС/ДЛС на територията на областта най-често са искани позволителни за събиране на следните видове: липа, шипка, лайка, бъзак, жълт кантарион, мащерка, риган, гръмотрън, дрян, подбел, бръшлян, къпина, малина, боровинка.

В болшинството от случаите позволително се иска преди събирането, което е и изискването на ЗЛР. Само на 3 места в областта експертите посочват искане на позволително по време на събирането на съответното растение, както и един случай на търсене на позволително след периода, в който се събира конкретния вид.

4.3 Ползване на лечебни растения под ограничителен режим

За периода 2011-2013 г. в област Пловдив са изкупувани 4 вида от видовете лечебни растения под специален режим на опазване и ползване съгласно Закона за лечебните растения, за които ежегодно се определят квоти. Това са: лечебна иглика (*Primula veris*), ранилист (*Betonica officinalis*), лазаркия (*Galium odoratum*) и зърнастец (*Frangula alnus*).

Заявления за изкупуване на билки под специален режим на опазване и ползване са подавани само от двама билкозаготвителя: «Биопрограма» ЕАД гр. София – база с. Богдан, община Карлово и от Галина Ненова с регистриран билкозаготвителен пункт в с. Иганово, общ. Карлово.

Макар, че са постъпили заявки за по-голям брой видове, реално през периода 2011-2013 г. са изкупувани билки само от четири вида лечебни растения под специален режим на ползване и то в количества, по-малки от разрешените.

Наблюдава се загуба на интерес у билкозаготвителите за събиране на тези видове, поради въведения квотен режим на ползване. Според тях количествата, които могат да се ползват са много малки и събирането и заготовката са неизгодни, поради което не ги събират.

Таблица 1. Ползване на лечебни растения под специален режим на ползване в област Пловдив за периода 2011-2013г.

Вид билка	2011		2012		2013	
	Разрешени за събиране количества* /в кг суха маса/	Изкупени количества /в кг суха маса/	Разрешени за събиране количества* /в кг суха маса/	Изкупени количества /в кг суха маса/	Разрешени за събиране количества* /в кг суха маса/	Изкупени количества /в кг суха маса/
листа лудо биле	200	0	400	0	200	0
корен лудо биле	50	0	50	0	150	0
Цвят лечебна иглика	300	84	300	15,7	350	5 сухо
Корен лечебна иглика	100	0	50	0	100	0
корен решетка	50	0	150	0	200	0
Стрък лазаркиня	300	0	300	0	300	150
цвят червен божур	200	0	200	0	200	0
грудка червен божур	100	0	100	0	100	0
Стрък лечебен ранилист	200	0	200	0	200	200
корен лечебен ранилист	50	0	100	0	100	0
кори зърнастец елшовиден	50	0	50	0	100	0
тлъстига лютивя стрък	50	0	50	0	100	0

* Със Заповед на Директора на РИОСВ – Пловдив на основание на Заповед на Министъра на околната среда и водите (Чл.10,ал 5 от ЗЛР)

За зърнастеца са разрешени количества за събиране, съгласно посоченото в таблицата по-горе, но такова не е извършено. За 2011 г. са отчетени налични 2311 кг сухо тегло кори от зърнастец от складова база на „Планта Фрукт Експорт“ ЕООД, с. Войнягово. Фирмата не изкупува билки в сурово състояние, а само изсушени. Билките са изкупени от различни райони на България и впоследствие групирани в склада в с. Войнягово.

За 2014 г. за област Пловдив е постъпило само едно заявление за изкупуване на билки под специален режим от „Биопрограмата“ ЕАД гр. София с регистриран билкозаговорителен пункт в с. Богдан, община Карлово. Със заповед на Директора на РИОСВ, количествата са разпределени само на тази фирма, тъй като е единствен заявител.

Закона за биологичното разнообразие също въвежда режими и условия за стопанско ползване на видове растения и животни, в това число лечебни растения. Съгласно изискванията на ЗБР се регулира ползването на блатното кокиче (*Leucojum aestivum*).

5. Състояние на находищата на лечебни растения и заплахи

Като цяло експертите от общините и горските и ловни стопанства оценяват състоянието на находищата на лечебните растения като „добро“ и „задоволително“. Трябва да се отбележи, че част от експертите от общинските администрации признават, че не знаят къде са находищата на видовете или са запознати само с част от тях. Никъде в областта не се правят оценки на запасите от лечебни растения в стопански значими находища, по които да се определя количеството за ползване.

Като заплахи за находищата всички експерти посочват:

- Неправилно събиране и унищожаване на растенията – 12 отговора
- Събиране, несъобразено с периода за събиране - 5 отговора
- Промяна в местообитанията вследствие човешка дейност. - 2 отговора
- Събиране на редки и защитени видове – 2 отговора
- Несъвършенство на нормативната база – 2 отговора
- Събиране в резервати или други забранени зони – 1 отговор
- Друго:
 - Косвеното и пряко антропогенно влияние;
 - Нелегален износ на билки в чужбина

Като пример за несъвършенство в нормативната база се посочва, че разрешителното се издава за свежи билки, а разрешенията за отпускани квоти са за сухи билки. Това може да доведе до несъответствия при оценка и отчитане на използваните количества, ако за преизчисляване се използват различни рандемани.

Отчитането на билките по два начина в свежо и в сухо състояние е проблем и при точното проследяване на изкупените и реализирани количества от РИОСВ. В ежегодните отчети на билкозаговорителите начина на отчитане не е уеднаквен и се срещат отчети както в свежо така и в сухо състояние. Друг проблем при отчитането на ползваните количества е посочване само на българското име на видовете без да се посочва кой точно е вида на латински в случаи, когато няколко вида се използват като лечебни например така е при: пелин и здравец.

Други дейности, които въздействат негативно върху находищата на лечебните растения и ги увреждат и/или унищожават са палене на стърнищата; замърсяване с битови и строителни отпадъци, разораване на терени. Те са идентифицирани и от експертите в РИОСВ Пловдив.

6. Мерки за опазване и контрол на ползването

Мониторинг на ЛР като част от мониторинга на биологичното разнообразие в област Пловдив

Всяка година РИОСВ - Пловдив провежда мониторинг на биологичното разнообразие на територията на област Пловдив, като част от Националната система за мониторинг на биологичното разнообразие (НСМБР). Мониторинга се извършва по предварително утвърден план-график. Видовете обект на мониторинг включват и два вида защитени лечебни растения венерин косъм (*Adiantum capillus-veneris*) и блатно кокиче (*Leucogonum aestivum*).

Ежегодно РИОСВ-Пловдив извършва оценка на състоянието на трите находища на блатно кокиче в областта, намиращи се край с. Винаца и с. Градина общ. Първомай и с. Черноземен, общ. Калояново.

За 2011, 2012 и 2013 г. оценителната комисия констатира, че състоянието на находищата не е добро и със Заповед на МОСВ е забранено ползване на листостъблена маса от блатно кокиче от находищата в Пловдивски регион с едно изключение през 2012 г.

За 2012 г. е разрешено ползване на листостъблена маса от блатно кокиче единствено от находището в местността „Фазанарията“, с. Градина, но само от територията му представляваща общински поземлен фонд.

При извършена проверка по сигнал на 07.05.2012 г. е установено събиране на листостъблена маса от блатно кокиче в границите на защитена местност „Находище на блатно кокиче“ с. Градина, м. „Фазанарията“ извън разрешената територия за ползване съгласно т. I от Заповед № РД-335/24.04.2012 г. на МОСВ – освен от територии – общински поземлен фонд и от територии горски фонд, забранени за събиране, според същата заповед. За извършеното нарушение е съставен акт за установяване на административно нарушение. Поради наличие на данни за извършено престъпление съгласно чл.278 буква „В“ ал.1 от Наказателния кодекс, а именно противозаконно унищожаване на защитена територия и местообитание, предмет на опазване, преписката е изпратена в Окръжна прокуратура - Пловдив.

Проверки и контрол от отговорните органи

За периода 2010 – 2013 в резултат на проверки РИОСВ Пловдив е съставил 3 броя акта и издал 3 броя наказателни постановления по Закона за лечебните растения. Нарушенията са: функциониране на билкозаготвителен пункт, без да е уведомена РИОСВ – Пловдив и без да се води изискуемата по закона документация; изкупуване на неузрял плод шипка, което е нарушение на чл. 7, т.9 от Наредба 2/2004 г.

В резултат на проведените проверки през 2013 г. РИОСВ Пловдив отчита, че се наблюдава повишено спазване, специално от страна на билкозаготвителите, на изискванията на Закона за лечебните растения и тенденция към намаляване на нарушенията. Извършените проверки са установили редовно водене на документацията и не се констатира изкупуване и/или първична заготовка на защитени или под специален режим видове, както и на лечебни растения без позволителни за ползване или удостоверения за култивирани билки. Относно контрол по издаване на позволителни за ползване от общини и горски стопанства са извършени 6 бр. проверки, в районите в които има най-засилено ползване на лечебни растения. Не са установени нарушения при издаването на позволителни за ползване.

Мерки за опазване на видове и местообитания

През периода 2012 г. – 2014 г. РИОСВ – Пловдив изпълнява проект по оперативна програма „Околна среда“ на име „Възстановяване и поддържане на консервационно значими хабитати - естествени равнинни, лонгозни гори и местообитания на видове, предмет на опазване в защитени зони „Трилистник“ (BG 0000289), „Градинска гора“ (BG 0000255) и защитена местност „Находище на блатно кокиче“ с. Градина“. В рамките на проекта е възстановен хидрологичния режим на находището на блатно кокиче в с. Градина и по този начин са осигурени подходящите условия в местообитанието за развитие на популацията на лечебното растение. По-конкретно - възстановен е заливаемият характер на територията.

Мерки за опазване на конкретни видове лечебни растения и техните находища въвеждат и общините в рамките на своите правомощия. В някои общини, като Карлово например със заповед на кмета се забранява събирането на липов цвят от уличното озеленяване на населените места на територията на общината. Целта е да се опазят липовите дървета от кастрене и чупене на клони.

Друг пример е община Хисаря, която предприема мерки по конкретен случай за опазване на находище на червен божур в съседство с масив от маслодайна роза. Берачите на рози, повечето от ромски произход, разполагат временния си лагер на голяма територия в местност с популация на божур и макар, че не изкореняват и берат растенията утъпкват мястото, кастрят дървета за кладене на огън и замърсяват с отпадъци. Общината, заедно с ДГС, полицията и собственика на розовия масив е предприела мерки за опазване на находището чрез ограничаване на територията, на която се разполага лагера, отдалечаване от мястото с популация на червения божур, осигуряване на контейнери за събиране на отпадъците.

7. Култивиране на лечебни растения в област Пловдив

В страната не се събира и обобщава подробна информация за размера на култивиране на лечебни растения по видове и площи по области и общини. Отдел «Агростатистика» в Министерството на земеделието и храните в България събира ограничен обем информация за цялата страна в рамките на данните за цялостната селскостопанска продукция в страната. За 2012 г. според информация от отдел «Агростатистика» е имало близо 390 хил.дка с култивирани лечебни растения. Агростатистиката събира информация за отглеждането само на 10 вида лечебни растения - роза, лавандула, мента, валериана, маточина, кориандър, резене, анасон, бял трън и градински чай. Най-голям дял 68% има кориандъра (264 000 дка), следвани от лавандулата -10,59% и маслодайната роза-9,90%; мента – 529 дка; валериана – 229 дка; маточина – 2060 дка; градински чай – 104 дка. Най-голям пазарен дял имат кориандър и продажбата на етерично масло от маслодайна роза. Като цяло в страната се увеличават площите с отглеждане на зърнени култури, за които производителите получават по-големи субсидии от Европейския съюз, за сметка на площите с други култури, вкл. лечебни растения. Отглеждането на лечебни растения като правило изисква повече ръчен труд т.е. по-голям брой работници т.к. голяма част от дейностите не са механизирани. Това усложнява и оскъпява производството.

В област Пловдив има традиции в култивирането на лечебни растения. В миналото в голям обем са култивирани маточина и мента, но поради загуба на пазари и последвали финансови загуби на производителите, култивирането силно е намаляло. В последните години се култивират маточина, мурсалски чай, риган, шипка, лавандула, маслодайна роза, мента и др. В област Пловдив могат да се култивират също - мащерка, бял равнец, лайка, диланка, градински чай, чубрица, босилек, джоджен.

Данни за култивирането на лечебни растения в областта получени от Областна дирекция "Земеделие" в област Пловдив са представени в Таблица 2. Данните са справка от Регистъра на земеделските производители. Както се вижда на таблицата, данните включват конкретни данни само за 4 вида лечебни растения – лавандула, мента, резене и салвия. Всички останали видове са в обща група «други етерично –маслени растения». Част от култивираните площи са биологично производство, но конкретни данни за площите с биологично производство на лечебни растения в област Пловдив в ОД „Земеделие” липсват.

Таблица 2. Справка от Регистъра на земеделските производители за обл. Пловдив за броя на производителите на лечебни растения на територията на област Пловдив за периода 2012 – 2014 г.

Лечебни Растения	Други етеричномаслени и лечебни		Лавандула		Мента		Резене		Салвия	
	Брой ЗП	Засети площи ха	Бр. ЗП	Засети площи ха	Бр. ЗП	Засети площи ха	Бр. ЗП	Засети площи ха	Бр. ЗП	Засети площи ха
2014 г.	44	146	61	301,64	5	2,25	13	168,26	1	0,5
2013 г	40	83	69	436	4	1,82	7	76,44	1	0,5
2012 г.	32	46,5	69	421,72	5	1,63	7	77,22	2	0,67

В официалния регистър на Областната дирекция "Земеделие" в Старозагорска област за 2014 г. са регистрирани 69 земеделски производители със стопанства от валериана, мента и салвия. В регистъра са включени и други 60 производители в раздел етерично- маслени и лекарствени растения, чиито стопанства са на обща площ 487,8 ха.

8. Нужда от обучение на заинтересованите страни за опазване и устойчиво ползване на лечебните растения

Повече от 20 години в България не е имало целенасочено обучение за устойчиво ползване на лечебните растения нито за събирачи и билкозаготвители, нито за експертите от отговорните институции.

Експертите, които издават позволителни за ползване на ЛР се информират и получават съвети и инструктаж по конкретни казуси от съответните РИОСВ, но няма отделени средства за повишаване на квалификацията им в тази област нито на общинско, нито на национално ниво.

В същото време голяма част от общинските еколози нямат професионална подготовка в сферата на ботаниката и ресурсологията. Обикновено еколозите в общините, особено по-малките, отговарят за всички компоненти общо по темата „околна среда” – води, отпадъци, шум и т.н. и не разполагат с време и възможност и да се самообразоват в сферата на биоразнообразието и в частност устойчивото ползване на лечебните растения.

В рамките на проекта беше събрана информация за нуждите от информация и обучение на експертите от общините и ДГС/ДЛС, както и на другите заинтересовани страни.

Експертите издаващи позволителни показяха голям интерес и заявиха категорично необходимостта от регулярни обучения, повишаване на капацитета и обмяна на опит по всички

теми свързани с опазването и устойчивото управление на лечебните растения. Отговорите на въпроса относно нуждата от обучение по конкретни теми се групираха, както следва:

Нужда от обучение относно:

- видове лечебни растения – местообитания, стопанско и природозащитно значение – 9 отговора
- правила и изисквания за събиране на билки, добри практики – 9 отговора
- методи за оценка състоянието на находищата и ресурсите – 9 отговора
- мерки за опазване на лечебните растения и техните местообитания – 9 отговора
- законодателство в сферата на управление на ЛР - 7 отговора
- заплахи за находищата от ЛР – 4 отговора
- друго, моля посочете – разработване на раздел «Лечебни растения» към Общинските програми по опазване на околната среда.

Общинските експерти споделиха и липса на познание относно редките и защитени видове лечебни растения. Няма информация и точна представа и за количествата, които се събират в техния район, както и относно култивирането на лечебни растения в общините. Експертите посочиха, че повишаване на капацитета и обмяна на опит трябва да има както между експертите в общините и тези в ДГС/ДЛС, така и между тях и експертите от РИОСВ.

В резултат от проучванията проведени с други групи от заинтересованите страни по проекта се откриха следните теми и нужда от обучение:

Берачи:

- Необходимо е обучение за разпознаване на видовете ЛР и характеристиките на техните местообитания;
- Необходимо е обучение за правилата и изискванията при бране на ЛР;
- Необходимо е образователна и възпитателна работа за по-зряло отношение към местообитанията на ЛР и мерките за тяхното опазване;
- Изграждане на навици за опазване на личната хигиена при бране на билки, както и опазване на находищата от замърсяване.

Билкозаготвители

Необходимо е билкозаготвители да бъдат информирани и обучавани относно:

- Оценка състоянието на находищата и мерки за тяхното опазване.
- Изисквания към качеството на билките и как спазването на правилата за събиране влияе върху него.
- Добри практики при обработката на билки в България и по света.
- Възможности за финансиране на дейността.
- Методическа помощ за обучаване на събирачите, с които работят.

Журналисти и масова аудитория

- Видове лечебни растения и тяхното приложение.
- Правила и изисквания при събиране на билки. Да се разкрива смисълът на тези изисквания

- Мерки за опазване на находищата.
- Процедура/ Начини да се сигнализира при регистриране на недобросъвестно отношение към ЛР.
- Добри примери за опазване и устойчиво ползване на лечебните растения.

Земеделски производители

- Информация за видовете лечебни растения подходящи за отглеждане по райони, технологии за култивиране; добиви, източници на експертна помощ, източници на качествен семенен и посадъчен материал, реализация на продукцията, технологии за преработка на суровината, цени, печалба.
- Примери за добри/успешни модели и практики за култивиране на лечебни растения.

БИБЛИОГРАФИЯ

Областна стратегия за развитие на област Пловдив 2014-2020 г.

Интернет сайт на областна администрация Пловдив

http://www.pd.government.bg/bg_BG/oblastta.html

Регионален доклад за състоянието на околната среда през 2010, 2011, 2012, 2013 година,

РИОСВ Пловдив; <http://plovdiv.riosv.com>

Както и резултати от проучвания по проекта.

ПРИЛОЖЕНИЕ. 1 Списък на лечебните растения, от които са изкупувани билки в област Пловдив през периода 2011-2013 г., съгласно справките подадени до РИОСВ Пловдив от билкозаготвителите в областта.

Вид лечебно растение	Биол. Тип	Размножаване	Използваема част	Консерв. Значение
EQUISETACEAE • <i>Equisetum arvense</i> , Полски хвощ	p	сп./вег.	Hb	
ASPIDIACEAE • <i>Dryopteris filix-mas</i> , Мъжка папрат	p	сп./вег.	Fol, Rh	ЗБР, Пр.4
CUPRESSACEAE • <i>Juniperus communis</i> , Обикновена хвойна	h-t	Сем	Fr, Fol	
APIACEAE • <i>Foeniculum vulgare</i> , Резене • <i>Pimpinella major</i> , Анасон едър • <i>Heracleum sibiricum</i> , Девесил • <i>Coriandrum sativum</i> , Кориандър посевен	p a b-p a	Сем./вег Сем. сем сем.	Fr Fr Fr Fr	
ARALIACEAE • <i>Hedera helix</i> , Бръшлян	p	сем/вег	Fol	
ASTERACEAE • <i>Achillea millefolium</i> , Бял равнец • <i>Arctium lappa</i> , Репей • <i>Artemisia absinthium</i> , Бял пелин • <i>Chamomilla recutita</i> , Лайка • <i>Hieracium pilosella</i> , Миши уши • <i>Taraxacum officinale com.</i> Глухарче • <i>Tussilago farfara</i> , Подбел • <i>Calendula officinalis</i> , Невен • <i>Silybum marianum</i> , Бял трън • <i>Helianthus annuus</i> , Слънчоглед • <i>Artemisia dracunculus</i> , Тарос • <i>Galega officinalis</i> , Жаблек	p b p a p p p p a, b a, b a p p	сем/вег сем сем/вег сем сем/вег сем/вег сем сем/вег сем сем. Сем вег. Сем./вег.	Hb, Fl Rad, Hb Fl, Hb Hb Fol, Rad Fl, Hb Fl, Fol Fl Sem Fl, Sem Hb Hb	
BETULACEAE • <i>Betula pendula</i> , Бреза	t, d	сем/вег	Fl, Cort, G	
BORAGINACEAE • <i>Pulmonaria officinalis</i> , Медуница	p	сем/вег	Fol	
BRASSICACEAE • <i>Capsella bursa-pastoris</i> , Овчарска торбичка • <i>Nasturtium officinalis</i> , Мокреш, Поточарк	a p	сем сем/вег	Hb Hb	
BUXACEAE • <i>Buxus sempervirens</i> , Чемшир	h	Вег.	Fol	
CANNABACEAE • <i>Humulus lupulus</i> , Хмел	p	Сем./вег	strobuli	

• <i>Malva sylvestris</i>, Слез				
OLEACEAE				
• <i>Fraxinus sp.</i>, Мъждряк	h	сем	Cort	
PINACEAE				
• <i>Pinus sylvestris</i>, Бял бор	t	сем	Turiones	
PAPAVERACEAE				
• <i>Chelidonium majus</i>, Змийско мляко • <i>Glaucium flavum</i>, Жълт мак, Папаронка	P p	Сем сем	Hb Hb	ПП
PLANTAGINACEAE				
• <i>Plantago lanceolata</i>, Живовляк теснолистен • <i>Plantago major</i>, Живовляк широколистен	p p	сем сем	Fol Fol	
POACEAE				
• <i>Cynodon dactylon</i>, Троскот • <i>Zea mays</i>, Царевица	p a	сем/вег Сем.	Rh Stigmata	
PRIMULACEAE				
• <i>Primula veris</i>, Иглика лечебна	p	сем/вег	Fl, Rad	ПП, ЗБР, Пр.4
RHAMNACEAE				
• <i>Paliurus spina-christi</i>, Драка • <i>Frangula alnus</i>, Зърнастец елшовиден	h t	Сем/вег. Сем/вег.	Fr Cort	ПП
ROSACEAE				
• <i>Agrimonia eupatoria</i>, Камшик • <i>Crataegus monogyna</i>, Глог • <i>Fragaria vesca</i>, Горска ягода • <i>Fragaria x ananassa</i>; Култ. ягода • <i>Filipendula ulmaria</i>, Блатен тъжник • <i>Prunus spinosa</i>, Трънка • <i>Rosa canina complex</i>, Шипка • <i>Rubus idaeus</i>, Малина • <i>Rubus sp. div.</i>, Къпина • <i>Prunus avium</i>, Череша • <i>Malus sylvestris</i>, Ябълка	p h p p p p h h h h t t	сем сем/вег сем/вег сем/вег сем/вег сем/вег сем./вег сем/вег сем, вег сем/вег сем/вег сем/вег	Hb Fl, Fol, Fr Fol, Fr Fr, Fol Hb Fl, Fr Fr Fr, Fol Fr, Fol Fr	
RUBIACEAE				
• <i>Galium odoratum</i> (<i>Asperula odorata</i> L.) Лазаркиня, Еньовче ароматно • <i>Galium verum</i>, Еньовче	P p	сем/вег сем/вег	Hb Hb	ПП
SALICACEAE				
• <i>Salix alba</i>, Бяла върба	t	сем/вег	Cort	
SCROPHULARIACEAE				
	a	сем	Hb	

• <i>Euphrasia sp. Diversa</i>, Очанка • <i>Veronica officinalis</i>, Великденче	p	сем/вег	Hb	
TILIACEAE				
• <i>Tilia cordata</i>, Дребнолистна липа • <i>Tilia platyphillos</i>, Едрolistна липа • <i>Tilia tomentosa</i>, Сребролистна липа	t t t	сем/вег сем/вег сем/вег	Fol, Fl Fol, Fl Fol, Fl	
URTICACEAE				
• <i>Urtica dioica</i>, Коприва обикновена	p	сем/вег	Rh, Fol, Fr	
VALERIANACEAE				
• <i>Valeriana officinalis</i>, Дилянка	p	сем/вег	Rh	ПП
VERBENACEAE				
• <i>Verbena officinalis</i>, Върбинка	p	сем	Hb	
VIOLACEAE				
• <i>Viola tricolour</i>, Трицветна теменуга	a	сем	Hb	
ZYGOPHYLLACEAE				
• <i>Tribulus terrestris</i>, Бабини зъби	a	сем	Hb	

ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ:

Билогичен тип:

p – многогодишни растения; h – храст; t – дърво; b – двугодишно растение; a – едногодишно растение; l – храстче;

Консервационно значение:

ПП – под регулирано (ограничителен режим) ползване;
ЗБР – защитен от ЗБР, Приложение 4;

Начин на размножаване:

сп. – спори; вег. – вегетативно; сем. – семенно.

Използваема част:

T – талус; Hb – стрък; Fol – лист; Rh – коренище; Rad – корен; Fr – плод; Tub – грудка;
Fl – цвят; Cort – кора, Sem – семена